

E

elalél

Illyés Gyula szerint az ~ a legszebb magyar szó (*Naplójegyzetek, 1939–1974, Bp., 1990, 388*). Régebben azonban egészen más volt ennek a szónak az értéke, mint a mai használatban, bár az erotikus argóban az eredeti jelentés szintén tovább él.

Az erdélyi unitáriusoknak is volt egy teljes, mind a 150 zsoltárt tartalmazó, magyar nyelvű verses psalteriumuk. →Thordai János szerzette a 17. sz. elején. Nem híresedett úgy el, mint →Szenci Molnár Alberté. Csak néhány zsoltára jelent meg nyomtatásban, az egész szöveg kéziratos másolatokban maradt ránk. Thordai a 6. zsoltár 4. versének első felét így magyaráította: „Lelkém elalélt és elszakatkozott.” A „psalterium néhány másolója erre változtatta: „Lelkém elaludt...” „Lelkém elájult...” Az egyik másoló még leírta: „Lelkém elalélt”, majd áthúzta az *elalélt* szót, s az *ellankadt* szóval folytatta. Miért változtattak a másolók a szövegen? Nem értették? Lehetetlen, hiszen →szótáraink tanúsága szerint az →Ómagyar Mária-siralomtól kezdve számos régi szövegben találkozunk az *alél* szóval és változataival, jelentése régen is, ma is világos. Pontatlannak tartották a fordítást? Thordai a Biblia szövegének csak parafrázisát adta, s a másolók mindenütt rokonértelmű szóra cserélték. Csak az lehet a magyarázat, hogy az ~ szót csúnyának, közönségesnek érezték. Vagy talán illetlennek? A szó – szótárainkban nem adatolt – mellékjelentése: ’elélvez, orgazmust él át’. Illyésnek talán – dallamossága mellett – ezért tettett annyira.

Stoll Béla

Elias Hungarus ☞ theatrum Borghesianum

Eskandélyi Máté, Escandeli, Matheus ☞ theatrum Borghesianum

E. S. mester metszetei Mo.-on

Az 1450–70 között a Felső-Rajna vidéken működött jelentős német metsző, E. S. mester metszetei egyrészt önállóan, egylapos formában terjedtek, másrészt kódexekbe beragasztva találhatók. Jelentős hatást gyakoroltak a mo.-i művészetre a 15. sz. második felében és a 16. sz. elején. Kódexeken – pl. a →*Kálmáncsehibreviárium*on – kívül a bakabányai Mária-oltáron és a jánosréti oltáron (MNG) fedezhetők fel átvételek. E. S. mester két rézmetszete található abban a kódexben, amely a 17. sz. második felében a besztercebányai Pinner család, majd 1724-től Czemanka András könyvtárában volt (EK, Cod. Lat. 109). A kézirat első és hátsó kötéstáblájának belső oldalára beragasztott metszetek a Pietát és Szt. Sebestyén mártíromságát ábrázolják.

Irod.: HOFFMANN Edith, *Jegyzetek a régi magyar táblaképfestészethez*, AÉ, 50(1937); RADOCSAY Dénes, *A középkori Magyarország táblaképei*, Bp., 1957, 43, 67, 82–83, 104; Jolán BALOGH, *L'origine du style des sculptures en bois de la Hongrie médiévale*, AHA, 1957; RADOCSAY Dénes, *A középkori Magyarország faszobrai*, Bp., 1967, 63, 68, 70, 91, 118, 126, 148, 152, 153; Jaromir HOMOLKA, *Gotická plastika na Slovensku*, Bratislava, 1972, 81, 171, 230; *A Magyar Nemzeti Galéria régi gyűjteményei*, szerk. MOJZER Miklós, Bp., 1984, kat. 42., 47., 58., 74. sz.; MIKÓ Árpád, SZENTKIRÁLYI Miklós, *Az ádamosi unitárius templom festett famennyezete (1526) és a famennyezet rekonstrukciója (1985)*, MÉ, 36(1987); VÉGH János, „Lehajtott fejfel és összekulcsolt kezze”. *Egy motívum útja Rogier van der Weydentől Lőcsei Pálig*, MÉ, 44(1995); Uő, *A menedékkői (lőcsei) Jézus születése-oltár szekrényfiguráinak egykori elrendezése*, MÉ, 48(1999); TÜSKÉS Anna, *E. S. Mester-metszetei ismeretlen példányai a Budapesti Egyetemi Könyvtárban. Unknown Copies of Engravings by Master E. S. at the University Library of Budapest*, MÉ, 2005; Uő, *Two Unknown Fifteenth-century German Engravings in the University Library of Budapest*, Print Quarterly, 2006; Uő, *A Copy by Israhel van Meckenem of the Luke the Evangelist in Circle Engraving by Master E. S. in the University Library of Budapest*, in *Arbeitskreis Bild*

E. S. mester: Pietà. EK, Cod. Lat. 109, első kötet-tábla belseje

Druck Papier Tagungsband, Hrsg. Wolfgang BRÜCKNER, Konrad VANJA, Detlef LORENZ, Alberto MILANO, Sigrid NAGY, Modena, 2010, Münster–New York–München–Berlin, 2011.

Tüskés Anna

etnogenezis (gör. 'nép' + lat. 'születés, keletkezés')

A nép kialakulásának történelmi integrációs folyamata. Az eredet- és hagyományközösség egyik formájának létrejötté, elterjedt kifejezéssel: őstörténet. Az ethnosz közös szemiotikai rendszert (pl. nyelv, viselet) kialakító, tartós önelnevezésű csoport, amelynek tagjai tudatosan megkülönböztetik magukat más népektől.

alapfogalmak

Hóman Bálint az eredetközösségen alapuló szerveződésnek három fokozatát különítette el, a „fajta”, a „nép” és a „nemzet” szintjét. „A fajta természeti, a nép és nemzet történeti, amaz társadalmi, ez pedig politikai alakulat. Az ember természeti lényként egy fajtához, társadalmi lényként egy néphez, politikai lényként

egy nemzethez tartozik. A fajta közös eredetű, és a közös ősök testi-lelki vonásait viselő emberek és csoportok természetes úton létrejött közössége. A nép egy helyütt és azonos életformák között együtt élő, azonos nyelvű embercsoportok világszemléleti közössége. A nemzet egyazon állami szervezet keretei közt élő egyének és csoportok politikai közössége, az államszervező és államfenn tartó nép politikai megjelenési formája.” A bölcsészeti tudományok értelemszerűen a nép és a nemzet mibenlétét, kialakulásának körülményeit kutatják. A nemzet és az állam sorsa sok esetben különvállik, egy nemzet több államban élhet, egy állam több nemzetet foglalhat magában (a magyar történelem erre ékes példa). Fontos mindazonáltal a nép és a nemzet kategóriájának éles elkülönítése, mivel ennek híján fogalmi zavarok léphetnek föl. Annyi bizonyos, hogy a néphez képest a nemzet későbbi kialakulású képződmény, és hogy minden eset a maga egyediségében kutatatandó.

források

Az ~ vonatkozásai különböző forráscsoportokból, írott és tárgyi emlékekből, valamint az íratlan hagyományból közelíthetők meg. Ezekkel egyrészt a történettudomány, másrészt a régészet, az antropológia, legújabbban a genetika, továbbá a nyelvészet és a néprajz foglalkozik. A különböző tudományágak azonban olyannyira eltérő alapanyagokból dolgoznak, forrásaik a kérdésnek annyira más-más vetületére világítanak rá, és – régi korokról lévén szó – adatbázisuk némelykor oly hiányos, hogy eredményeik sokszor természetszerűleg nem hozhatóak összhangba egymással. Mind ebből következően az ~ folyamatos vitának szolgáltalt táptalajt, az eredmények és módszerek, egyáltalán: a megismerés lehetőségeinek és korlátainak szakadatlan újragondolásával.

értelmezések

A jelenkori kutatás felelősen gondolkodó képviselői óvatosan viszonyulnak saját tudományukhoz. Így pl. Sinor Dénes és Vásáry István a nyelvészet, Bálint Csanád és Sebastian Brather a régészet